CZU: 82-91.09 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13382767**

DESCÂNTECE ȘI VRĂJI DE DRAGOSTE. TIPURI DE DESCÂNTECE. STRUCTURA TEXTULUI MAGIC

Aura COMORAȘU

doctorandă, profesor gradul didactic I
Școala de Studii Doctorale, Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacău, România
orcid id: https://orcid.org/0000-0002-3589-2534

The concept of „descântec" (incantation) has been expressed in folk literature through a significant number of terms, with many researchers known to have attempted to define it. The incantation is part of a ritual, performed under certain conditions, according to specific rules, with a well-defined purpose. It has been observed that the structure of magical texts varies from one incantation to another, depending on the type of spell, serving to illustrate certain acts or things by naming or describing the performed ritual. Generally, the magical text consists of an introductory part, a main content, and a final formula. There are incantations that invoke different magical elements, such as magical plants or magical instruments, but the invocation of saints in performing these divinatory practices should not be overlooked. However, most often the invocation is directed towards destiny itself. The text of premarital spells is characterized by the magical power of the word, which provides a restoration of the imbalance caused by a lack of luck in love, either by beautifying the girl or by enchanting the young man and bringing him forth.

Cuvinte cheie*: descântec (incantation), spell, magic, ritual, text magic*

2.1. Încercări în definirea noțiunii de <descântec>

După cum s-a discutat și în primul capitol al lucrării, noțiunea de *descântec* a fost exprimată în literatura populară printr-un număr semnificativ de termeni, fiind cunoscut faptul că mulți cercetători au încercat să-l definească. Într-un aricol publicat în *Familia* la 1870, At. M. Marienescu realizează o distincție între acești termeni, încercând a-i defini. [1, pp. 734-736]. Marienescu considera că a vrăji înseamnă „a lucra cu putera diavolului"; a fermeca înseamnă „a face ceva cu influență asupra altuia, a-l încânta", iar a descânta semnifica „a face ca să strice influența farmecului, încântării".

În lucrarea lui S. Fl. Marian din 1893, este realizată o clasificare a acestei specii, autorul considerând că există „patru specii deosebite": descântecele, vrăjile, farmecele și desfacerile sunt termeni diferiți, deoarece aceste texte au un scop distinct, iar mijloacele folosite și timpul în care sunt practicate diferă foarte mult [2, p.5]. Însă, această clasificare nu a fost acceptată de toți, stârnind numeroase controverse, chiar E. Hodoș în *Prefața* la volumul *Descântece* consideră „o astfel de clasificare a poeziei magice e <cu totul nereușită> și propune ca prin *vrajă* sau *farmec* să se înțeleagă <ceremonia săvârșită> care poate fi <însoțită și cu descântec>" [3, pp. 4-5].

În același ton, A. Gorovei afirma că: „vraja (farmecul) este totalitatea formelor ceremonialului întrebuințat de vrăjitoare, pentru a ajunge la un rezultat ce-l urmărește; descântecul este formula verbală care face parte integrantă și indispensabilă din vrajă.” [4, pp. 75-87].

Un alt cercetător care păstrează această distincție este Gh. Pavelescu, în schimb Ovidiu Bârlea este de părere că „Marian a încercat o distincție amănunțită între categoriile descântecelor, care nu s-a impus, căci descântecul denumește numai textul literar, pe când practicile aferente sunt numite vrajă, farmec, facere sau desfacere, după orientarea lor ofensivă sau defensivă, nocivă sau favorabilă”[5, p. 236].

Mai târziu, Bârlea revine asupra acestei probleme ivite în încercarea de a defini conceptul de *descântec*, observând unitatea dintre text și practicile magice: „În folcloristica noastră s-au delimitat cu claritate două compartimente, înțelegându-se prin descântec forma literară, iar prin celelalte –vrajă, farmec, făcătură – practica aferentă, pe când descântecul înglobează totalitatea acestora, de la substanțe și acțiuni, până la textul însoțitor” [6, p. 7]. Astfel, se remarcă la Bârlea includerea în noțiunea descântecului a întregului ritual performat. Așadar, după E. Hodoș, A. Gorovei, Gh. Pavelescu, descântecul reprezintă textul (de regulă în versuri) care face parte din actul magic (numit de acești autor vrajă, farmec).

I. Candrea împărășește aceeași idee cu autorii mai sus menționați, în schimb D. Pop consideră descântecele și vrăjile „două specii diferite” [p. 166].

Gh. Vrabie încearcă să delimiteze textul de practică pornind de la originea acestora, „descântec are originea în lat. *canticum* (cu prefixul *de*, înrudit cu *incantation*). Se pare că noțiunea de *descântec* ar avea o sferă mai largă, înglobând în ea acțiuni de vindecare a unor boli fizice și sufletești, pe când vraja ori farmecul privește mai mult acțiuni săvârșite pentru <bolile> de dragoste ori pentru chemarea unor forțe ascunse, în sprijinul unor dorințe egoiste”. [8, pp. 95-96]

În studiul *Limba descântecelor* [9, p. 352], O. Densusianu include vrăjile în categoria descântecelor, crezând că este de prisos diferențierea realizată de S. Fl. Marian, optând pentru termenul de „vrajă”, pe care-l folosește în anumite momente. După multiple încercări de a defini descântecul putem discuta de o distincție între descântece pentru boli care nu sunt aceleași cu descântecele –vrăji, care cuprind descântecele de dragoste, de ursită sau descântecele de dezlegare a farmecelor.

După cum s-a spus farmecele fac parte din domeniul vrăjilor, menționând faptul că vrăjile mai sunt denumite și practici magice (însoțite sau nu de formule) pe care le fac fetele ca să-și ghicească ursitul (în Ajunul Sfântului Andrei, a Sfântului Vasile).

„Descântecele reprezintă acea categorie de poezie rituală, bazată pe conceptul de putere magică a cuvântului şi pe dualismul bine-rău, constituind componenta principală a actului magic (descântatul) şi purtătorul eficienţei magice”[10, pp. 221-222].

A. Oișteanu constată că „termenii descântec, vrajă și respectiv farmec nu erau, inițial decât sinonime care desemnau același tip de acțiuni/ incantații magice. Ceea ce le deosebea era doar originea lingvistică diferită: latină, slavă și respectiv, greacă. Totuși, evoluția semantică ulterioară a acestor termeni a produs unele diferențe notabile: a vrăji și a fermeca desemnează, de regulă, practici magice ofensive, pe când

a descânta, a desface, a dezlega desemnează acțiuni magice defensive – conform și prefixului cu sens privativ *des*(*z*)-, care indică, de regulă, o reacție la o acțiune anterioară" [11, p. 219].

Despre sensul pozitiv și negativ al actului magic reprezentat de descântec se poate discuta prin raportarea la înțelesul de magie ofensivă (vrajă, farmec) sau magie defensivă (desfacere, dezlegat).

Ca o conluzie la cele prezentate aminim definiția dată de Nicolae Constantinescu, văzând în descântec o „specie versificată a folclorului obiceiurilor spusă (recitată) în cadrul unui ritual mai mult sau mai puțin complex, făcând distincția dintre un fenomen (descântat), ca ansamblu de practici rituale, natura executantului, a obiectelor și a substanțelor folosite, pe de o parte, și poem (descântec), ca <formă de artă>, pe de altă parte" .[12, p. 143]

Se constată că s-a omis un aspect esențial în gama de definiții prezentate, și anume că menirea descântecului este de a impulisona forța magică a cuvântului. Marcel Mauss și Henri Hubert declarau în lucrarea *Teoria generală a magiei* că: „ne îndoim că ar fi existat rituri cu adevărat mute, dar este sigur că un mare număr de rituri au fost exclusiv orale" [13, p. 69].

Descântecul face parte dintr-un ritual, fiind interpretat în anumite condiții, după anumite reguli, cu un scop bine definit.

2. 2. Tipuri de descântece

În aceași lucrare, Marcel Mauss și Henri Hubert observau că așa cum nu s-a încercat o clasificare a riturilor manuale, astfel nu se va recurge la clasificare nici a celor orale, necorespunzând unor grupări de fapte bine definite.

Cu toate acestea autorii încearcă o delimitare a a acestora, grupându-le în:

a) Incantații simpatice;
b) Rugăciuni, imnuri, în mod special, rugăciuni adresate zeilor;
c) Incantații magice;

În ceea ce privește incantațiile simpatice, acestea cuprind două subgrupe:

1. anumite acte sau lucruri sunt numite, suscitându-le astfel prin simpatie;
2. un alt procedeu care dă naștere la o clasă de incantații simpatice este însăși descrierea ritualului manual corespunzător.

Despre incantațiile mitice aflăm că și acestea se împart în două clase:

1. narațiuni mitice exemplare;
2. rituri de origine.

O clasificare propune și A. Gorovei în *Prefață* la volumul *Descântecele românilor*:

➢ după forma în care sunt îmbrăcate, după modul în care se practică, autorul stabilește următoarele tipuri :[14, p.71]

1) Rugaminte;
2) Poruncă directă;
3) Poruncă directă cu amenințări și îngrozire;

4) Poruncă indirectă;
5) Indicare;
6) Blăstăm;
7) Comparație;
8) Enumerație;
9) Gradație;
10) Dialog;
11) Povestire;

Despre clasificarea făcută de A. Gorovei ne vorbește Ovidiu Papadima care consideră că prima parte se caracterizează printr-o afectivitate anume, iar cea de-a doua parte capătă o formă internă. De asemenea autorul constată că „o altă nesiguranță a acestei tipologii se naște din faptul că în ea se integrează clar numai formele scurte ale descântecului. Acelea mai lungi sunt adesea foarte complexe, îmbinând mai multe dintre aceste tipuri simple”[15, p. 72]

În 1996, aceeași Sanda Golopenția-Eretescu publică un studiu monografic asupra descântecelor de dragoste intitulat „Love charms in Cornova, Bassarabia”. Totodată, acest studiu este tradus și publicat în volumul „Cornova” din anul 2000, dar și în volumul „Intermemoria: studii de pragmatică și antropologie” din 2001.

Prima parte a lucrării prezintă date generale privind campania monografică de la Cornova (1931) și proiectele de studiu ale Șefaniei Cristescu, iar a doua parte (nouă capitole) ilustrează procesul de explorare a descântecelor de dragoste cuprinse în culegerea din 1931 a Ștefaniei Cristescu.

În aceste capitole cercetătoarea realizează o clasificare a descântecelor de dragoste întâlnite în satul Cornova; clasificare realizată după funcțiile lor de bază:

1. Descântece de dragoste și frumusețe (de horă, de joc);
2. Descântece pentru a-și afla ursitul;
3. Descântece pentru a-și aduce ursitul;
4. Descântece de ură;
5. Descântece de desfăcut ura.

O altă clasificare apreciată pozitiv și de către alți cercetători este cea care include tipologiile compoziționale:

a) Denumirea agentului nociv;
b) Invocarea sau rugăciunea;
c) Exorcismul sau porunca;
d) Analogia.

În lucrarea întreprinsă de Antoaneta Olteanu, Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat, observăm existența unei clasificări a farmecelor și vrăjilor de dragoste și de ursită:

A. Aducerea ursitului;
B. Farmece de întoarcere a ursitei/ a dragostei;
C. Farmece de atracție și de respingere;
D. Alungarea rivalei în moarte.

2.3. Structura textului magică

„Descântecul nu înseamnă doar o formulă orală, ci întreg complexul magic în care sunt executate, de către o persoană specializată, în vederea unui scop magic" [16, p.69]

S-a observat că structura textelor magice este diferită de la un descântec la altul, în funcție de tipul de vrajă, având rolul de a ilustra anumite acte sau lucruri prin numirea sau descrierea ritualului performat.

Suscitarea unor acte sau lucruri prin numirea lor reprezintă incantații simpatice, conform delimitărilor realizate de M. Mauss și H. Hubert în Teoria generală a magiei, în care chemarea ursitului sau alungarea rivalei se realiza prin folosirea unor verbe de acțiune la diferite moduri și timpuri (să nu poată, să-ț ardă, să răsaie,arată-ne, să visădz), reprezentând o structură imperativă urmată de o formulă finală.

În general textul magic este alcătuit dintr-o parte introductivă, un conținut și o formulă finală. Există descântece în care se invocă diferite elemente magice, de genul plantelor magice sau instrumentelor magice, dar nu trebuie omis și chemarea sfinților în realizarea acestor practici divinatorii, însă de cele mai multe ori se recurge la invocarea chiar a ursitului.

Raportându-le la substratul mitic existent în structura unor vrăji de dragoste se remarcă un procedeu compozițional aparte prin ilustrarea locului și timpului săvârșirii ritualului. Actul ritualic este eficient doar dacă se respectă momentul temporal, locul ritualic, numărul de repetări ale textului sau gesturile, obiectele și ingredientele utilizate.

Textul vrăjilor premaritale se caracterizează prin forța magică a cuvântului, ce oferă o restabilire a dezechilibrului provocat de lipsa norocului în dragoste, fie prin înfumusețarea fetei, fie prin vrăjirea flăcăului și aducerea acestuia.

În principiu, în structura unei vrăji sunt identificate două motive recurente:

- Invocația, blestemul
- Povestirea alegorică

De altfel, în studiul din 1936, dedicat problematicii Agentului magic în satul Cornova (Basarabia), Ștefania Cristescu a observat că, dintre tehnicile magice, cel mai relevant aspect despre descântec ar fi îmbinarea concomitentă dintre riturile manuale și formula orală, condițiile lor de realizare, obiectele întrebuințate în fiecare zi.

Relevante sunt cuvintele Șefaniei Cristescu: „Acestea reprezintă stratul primar, originar al spiritualității țărănești, cele din care se pătrează mai bine pecetea sufletească a neamului nostru. Un loc de seamă în țesătura acestui strat primar al spiritualității noastre țărănești revine magicului" [17, p.262].

Închei prin a crede cu tărie că, în ciuda multor transformări și pierderi semantice, care ne fac să presupunem că societatea contemporană este insensibilă, ea, totuși, mai păstrează încă aspirația spre împlinirea exemplară, ceea ce o leagă de trecutul ei arhaic și tradițional.

Bibliografie

1. MARIENESCU, M. At. (1971) – *Poezii populare din Transilvania*, București, Editura Minerva.

2. Apud S. Fl. Marian (1893), OLTEANU, Antoaneta (1999) – *Şcoala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, Bucureşti, Editura Paideia.
3. HODOŞ, E. (1912), - *Poezii populare din Banat*, Sibiu, vol. III: *Descântece*, Editura Asociațiunii.
4. GOROVEI, Artur (1931) – *Descântecele românilor*, Bucureşti, Editura Regia M. O. Imprimeria națională.
5. BÂRLEA, Ovidiu (1974) – *Istoria folcloristicii românești*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.
6. BÂRLEA, Ovidiu (1983) – *Folclorul românesc*, Bucureşti,vol. II, Editura Minerva,
7. POP, Dumitru (1997) – *Studii de istoria folcloristicii românești*, Baia Mare, Editura Umbria.
8. VRABIE, Gh. (1999) –*De civitate rustica: studii şi cercetări de etnologie şi literatură populară română*, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet" Cultura Națională.
9. DENSUSIANU, Ovidiu (1930) – *Limba descântecelor*, Bucureşti, vol. IV, Editura „Grai și suflet".
10. POP, Mihai, RUXĂNDOIU, Pavel (1976) – *Folclor literar românesc*, Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică.
11. OIȘTEANU, Andrei (1989) – *Motive și semnificații mito-simbolice, în cultura tradițională românească*, Bucureşti, Editura Minerva.
12. Apud Nicolaie Constantinescu, (1985), Graur Ana (2004) – *Descântecul la români: Istorie și actualitate* (2004), Chișinău, https://vdocuments.site/ana-graur-descantecul.htm.
13. MAUSS, Marcel, HUBERT, Henri (1996) –*Teoria generală a magiei*, Iași, Editura Polirom.
14. GOROVEI, Artur (1931) – *Descântecele românilor*, Bucureşti, Editura Regia M. O. Imprimeria națională.
15. Apud Ovidiu Papadima (1968) Graur Ana (2004) – *Descântecul la români: Istorie și actualitate* (2004), Chișinău, https://vdocuments.site/ana-graur-descantecul.htm.
16. PAVELESCU, Gheorghe (1998) –*Magia la români*, Bucureşti, Editura Minerva,
17. CRISTESCU, Ștefania (2003) –*Descântatul în Cornova – Basarabia*, București Editura Paideia.